

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ

Ο Ζωγράφος και συγγραφέας Γιώργος Μιχελακάκης (φωτό: Γιάννης Δραμιτινός)

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

«Πες μου πως βλέπεις την ιστορία για να σου πω ποιος είσαι»

Η Ελληνική κοινωνία και το κράτος γιορτάζουμε τα 200 χρόνια από την επανάσταση του 1821. Οι γιορτασμοί αποτέλεσαν για όλους –άτομα και οργανώσεις– δείγμα για το πώς αντιλαμβανόμαστε το παρελθόν. Στην κοινωνική ψυχολογία μας έχουν πει πως κάθε γενιά σε κάθε εποχή «κατασκευάζει» και προβάλλει το παρελθόν ανάλογα με τις ανάγκες που έχει στο παρόν.

Σε λαούς με μεγάλο ιστορικό βάθος και πολύ σημαντικό, το παρελθόν καθώς προσεγγίζεται μοιάζει με θερμομετρο που δείχνει τον κοινωνικό πυρετό: το πόσο αδύναμη ή εύρωστη είναι η συγκεκριμένη κοινωνία. Στη μετανάστευση εμείς οι Έλληνες είμαστε ιδιαίτερα επιρρεπείς στην αναπόληση του παρελθόντος. Η παρουσία μας στην Αυστραλία με τις ιδιαίτερα προβληματικές παραμέτρους, μας σπρώχνει γενικά προς την εξιδανίκευση. Στο να θέλουμε να παρουσιάζουμε το παρελθόν ως μία «χρυσή εποχή».

Ο στόχος του σημερινού άρθρου είναι να δώσει μια εικόνα των παραγόντων που δρουν για τη διαμόρφωση της πολιτισμικής ταυτότητας των ανθρώπων. Θα δούμε ότι ο κύριος συντελεστής στη διαμόρφωση αυτή είναι η κατάσταση της ευρωστίας της συγκεκριμένης κοινωνίας μέσα στην οποία τα άτομα λειτουργούν και πάντα σε σχέση με το εχθρικό- εξωτερικό κοινωνικό περιβάλλον. Αφού δούμε τη διαφορά στη δημιουργία της πολιτιστικής ταυτότητας μεταξύ ελληνικής αρχαιότητα και στο Βυζάντιο, θα δούμε μετά, πως δημιουργείται η πολιτιστική ταυτότητα στη μετανάστευσή μας στην Αυστραλία. Για το σκοπό αυτό θα χρησιμοποιώντας ως αντικείμενο ανάλυσης την επιστολή-λίβελο του Πάνου Γεωργίου στον πανελλήνιο Κήρυκα.

Ο ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΣ ΩΣ ΘΕΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΑΡΝΗΤΙΚΟΣ ΟΡΟΣ

Από την αρχή πρέπει να πούμε, πως η εθνική ταυτότητα ενός κοινωνικού συνόλου δεν είναι ένα στατικό φαινόμενο. Έχει χαρακτήρα δυναμικό. Αναπροσαρμόζεται συνεχώς σε σχέση με εξωγενείς και εσωγενείς παράγοντες.

Η συνείδηση για το τι είμαστε «εμείς», διαμορφώνεται πάντα σε αναφορά προς κάποιους «άλλους». Η δυναμική σχέση μεταξύ του «εμείς» και τους «άλλους» είναι που καθορίζει το αν η ταυτότητά μας είναι δυναμική-εξωστρεφής ή παθητική-εσωστρεφής. Η κοινωνική ανάλυση που έχει γίνει μας λέει ότι: η Ελληνική ταυτότητα ορίζεται με σημείο αναφοράς τον ίδιο τον εαυτό της όταν ο ελληνοισμός στέκεται αντιμέτωπος προς

τους «άλλους» σε κατάσταση δυναμικής αναμέτρησης. Αυτό συνέβει κατά την ελληνική αρχαιότητα. Όταν διαβάζουμε αρχαία ελληνικά κείμενα έχουμε συχνά την αίσθηση ότι η ταυτότητα έχει κύριο σημείο αναφοράς της, το «εμείς». Δηλαδή αναδεικνύει τα πολιτιστικά στοιχεία που μας χαρακτηρίζουν και μας διαχωρίζουν από τους άλλους. Για παράδειγμα στους Πέρσες του Αισχύλου η ελληνική ταυτότητα προβάλλεται μέσα από τα λόγια που βάζει ο Αισχύλος στο στόμα του Πέρση αγγελιοφόρου για το τι είναι οι Έλληνες. Επίσης ο Επιτάφιος του Περικλή ή ο Πανηγυρικός του Ισοκράτη, είναι ίσως δύο από τα χαρακτηριστικότερα δείγματα αναφοράς σε αρετές και ιδιότητες που προβάλλονται ως αναγνωρισμένα και μη αμφισβητούμενα από τους άλλους διακριτικά στοιχεία του «εμείς». Αντίθετα στο Βυζάντιο από τον 11ον αιώνα και μετά, στην Τουρκοκρατία και στη νεότερη Ελλάδα, η έμφαση φαίνεται να τοποθετείται στους «άλλους». Η ταυτότητα δεν θεμελιώνεται τόσο στη βεβαιότητα του «εμείς», όσο στην άρνηση των άλλων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο τρόπος που προσδιορίζει την ταυτότητά του ο Γεώργιος Σχολάριος: «Ελλήνων τη φωνή, ούκ αν ποτέ φαίνω Έλλην είναι, δια το μη φρονείν ως εφρόνουν ποτέ Έλληνες, αλλ' από της ίδιας μάλιστα θέλω ονομάζεσθαι δόξης», (S. Runciman, «Η τελευταία Βυζαντινή Αναγέννηση», εκδ. Δόμος, Αθήνα 1980). Εκεί δηλαδή που ο αρχαίος Έλληνας έλεγε «δεν είναι οι άλλοι αυτό που εγώ είμαι», ο βυζαντινός Σχολάριος αντιστρέφει την έμφαση λέγοντας «Δεν είμαι εγώ εκείνο που οι άλλοι είναι». Στην πρώτη περίπτωση των αρχαίων Ελλήνων η ταυτότητα χαρακτηρίζεται από την κοινωνιολογία ως «επιθετική». Στη δεύτερη περίπτωση του Σχολάριου η ταυτότητα χαρακτηρίζεται ως «αμυντική», καθότι οι άλλοι αποτελούν τη δυναμική περιβάλλουσα πραγματικότητα, μέσα στην οποία ο ελληνοισμός προσπαθεί να διατηρήσει την αυτοτέλειά του, σε μια κίνηση απομόνωσης και εθνοκεντρισμού, με την ανθρωπολογική έννοια του όρου.

Αυτός ο αμυντικός τύπος ταυτότητας χαρακτηρίζει συνήθως την πρώτη γενιά των μεταναστών στην Αυστραλία, στο βαθμό που νοιώθουν την ταυτότητά τους περισσότερο ελληνική παρά αυστραλιανή. Όταν βρισκόμαστε σε αμάχη με τους άλλους (μέχρι και μεταξύ μας) αυτό που κυριαρχεί είναι η βεβαίωση ότι δεν είμαστε σαν τους αντιπάλους μας.

Το παράδειγμα της επιστολής του Πάνου Γεωργίου είναι χαρακτηριστικό. Προσδιορίζει την Κοινότητα ως «ανθελληνική» υπονοώντας έτσι αρνητικά αυτό που δεν είναι εκείνος. Εκφράζεται όχι όπως οι αρχαίοι Έλληνες, αλλά όπως ο Βυζαντινός Σχολάριος: «Δεν είμαι εγώ εκείνο που οι άλλοι είναι». Το πρόβλημα αυτό, να διατυπώνουμε αρνητικά την ταυτότητά μας, με βάση το τι είναι οι άλλοι το έχουμε όλοι μας στην Ελλάδα

και ιδιαίτερα στη μετανάστευση. Είναι μια ανθρωπολογική σταθερά μικρών αδύναμων κρατών και μεταναστών. Οι φοβίες που χαρακτηρίζουν τα άτομα και τα αδύναμα κράτη, ωθούν στην αναζήτηση εχθρών και εκεί που δεν υπάρχουν, καθώς και στην υπερβολική πίστη στις θεωρίες συνωμοσιών.

Οι Βαλκανικοί λαοί αν και έχουν ως κοινό πολιτιστικό στοιχείο την ορθόδοξη θρησκεία, δεν κατάφεραν να ενωθούν σε συνομοσπονδία όπως ήταν το όνειρο του Ρήγα Φεραίου. Τους χώρισε η αρχαία παράδοση και τους έκανε εχθρούς. Σε αυτό συνέβαλε ο εθνικισμός που αναπτύχθηκε τον 18ον και 19ον αιώνα, ο οποίος αποτέλεσε εκείνη τη δυναμική που ώθησε στη δημιουργία των εθνικών κρατών της Νότιας Ευρώπης και της Βαλκανικής.

Στο επόμενο άρθρο που θα ακολουθήσει την άλλη παρασκευή θα δούμε τις διαφορές που παρουσιάζει ο εθνικισμός μεταξύ της Δυτικής Ευρώπης και της Ανατολικής στην οποία βρίσκονται τα βαλκάνια. Αυτό για να έχουμε μια βάση με την οποία θα δούμε την Ελληνική Επανάσταση και την ποιότητα του εθνικισμού του Ελληνικού κράτους κατά την εποχή του Όθωνα.

Προτού κλείσουμε ετούτο το άρθρο, θα ήθελα να διατυπώσω ορισμένες τελικές σκέψεις για την επιστολή του Π. Γεωργίου.

Γράφει ο επιστολογράφος: Σύμφωνα με τη διαφήμιση (της Κοινότητας) «ο Φίλιππος Β' της Μακεδονίας νίκησε τον ελληνικό στρατό στη Χαιρώνεια. Οι Έλληνες ζούσαν κάτω από τη Μακεδονική κυριαρχία μέχρι η Ρώμη να τους προσαρτήσει στην αυτοκρατορία της». Η ερμηνεία του ανωτέρου κειμένου είναι ξεκάθαρη. Μακεδονία και Έλληνες δεν είναι η ίδια φυλή.

Το συμπέρασμα που βγάζει ο επιστολογράφος, (από τη διαφήμιση της Κοινότητας) είναι ως διατύπωση όμοια με τον τύπο αρνητικής διατύπωσης της ταυτότητας. Οι Έλληνες δεν είναι αυτό που είναι οι Μακεδόνες.

Όμως οι αρχαίοι Έλληνες δεν θα το διατύπωναν έτσι: Θα έλεγαν ότι οι φυλές από τις οποίες αποτελείται το κράτος των Θηβών, και οι φυλές του κράτους της Αθήνας, είναι και φιλοπάτριδες, και φιλόθρησκες, ανδρείες, τολμηρές κτλ, κτλ. Θα αραδιάζανε ένα σωρό θετικά χαρακτηριστικά γι' αυτό και δεν δέχονται να υποταχτούν στις μακεδονικές φυλές, τις οποίες ηγείται ο Φίλιππος Β'. Επίσης πρέπει να πούμε πως εκείνη την εποχή η πολιτιστική συνείδηση των ανθρώπων ήταν φυλετική όχι εθνική. Εθνική συνείδηση, απόκτησαν οι Έλληνες από την Επανάσταση του 1821 και μετά, όπως θα δούμε στο επόμενο άρθρο μας.

Το να χρησιμοποιούμε έννοιες όπως εθνικότητα, έθνος, εθνικισμός με τις οποίες εμείς γαλουχηθήκαμε για να περιγράψουμε αρχαίες-φυλετικές κοινωνίες, δεν κάνουμε επιστήμη, και δημιουργούμε μεταξύ μας παρεξηγήσεις και προβλήματα.

Οι Βαλκανικοί λαοί αν και έχουν ως κοινό πολιτιστικό στοιχείο την ορθόδοξη θρησκεία, δεν κατάφεραν να ενωθούν σε συνομοσπονδία όπως ήταν το όνειρο του Ρήγα Φεραίου. Τους χώρισε η αρχαία παράδοση και τους έκανε εχθρούς.